

УДК 364-786-057.87]:37.013:069

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.7>

Юлія ПЕСОЦЬКА

аспірантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 26, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20308

ORCID: 0000-0002-8028-7878

Бібліографічний опис статті: Песоцька, Ю. (2022). Соціальна реабілітація здобувачів вищої освіти з ООП засобами музейної педагогіки. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 49–55, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.7>

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ООП ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті висвітлено проблеми соціальної реабілітації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки. Проаналізовано нормативно-правову базу щодо створення безбар'єрного простору в Україні, зокрема сфери освіти. **Мета** статті полягає у дослідженні доцільності використання засобів музейної педагогіки під час соціальної реабілітації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами.

У дослідженні використано такі **методи**, як опитування, аналіз та узагальнення наукової літератури із досліджуваної проблеми.

Наукова новизна. Досліджено роль та місце музейної педагогіки під час організації освітнього процесу в закладах вищої освіти. Заклад вищої освіти – це місце, де відбувається становлення професіонала та особистості. Інтеграція здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами передбачає соціальну реабілітацію. Вважаємо, що музейна педагогіка сприятиме соціальній реабілітації здобувачів вищої освіти з ООП. Проведене опитування засвідчує, що використання засобів музейної педагогіки відповідають цілям законодавства України щодо розбудови інклюзивного середовища.

Висновки. Для виконання завдань щодо створення та розвитку безбар'єрного простору, у тому числі освітнього, необхідні нові методи та засоби. Було проведено опитування, результати яких вказують, що засоби музейної педагогіки можуть стати інноваційними засобами під час соціальної реабілітації здобувачів вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень автор вбачає у більш детальному вивченні використання засобів музейної педагогіки під час соціальної реабілітації дітей та молоді з різними нозологіями у закладах освіти.

Ключові слова: музейна педагогіка, реабілітація, соціальна реабілітація, соціокультурна адаптація, заклад вищої освіти, особи з особливими освітніми потребами.

Yuliia PESOTSKA

PhD Student at Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, street Sadova, 26, Uman, Cherkasy district, Ukraine, 20308

ORCID: 0000-0002-8028-7878

To cite this article: Pesotska, Yu. (2022). Sotsialna rehabilitatsiia zdofovachiv vyshchoi osvity z OOP zasobamy muzeinoi pedahohiky [Social rehabilitation of higher education acquisitioners with special educational needs of the means of museum pedagogy]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 49–55, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.7>

SOCIAL REHABILITATION OF HIGHER EDUCATION ACQUISITIONERS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS OF THE MEANS OF MUSEUM PEDAGOGY

The article highlights the problems of social rehabilitation of higher education students with special educational needs by means of museum pedagogy. The regulatory and legal framework for the creation of a barrier-free space in Ukraine, in particular the sphere of education, was analyzed. The purpose of the article is to investigate the expediency of using museum pedagogy tools during the social rehabilitation of higher education students with special educational needs.

The research used such methods as survey, analysis and generalization of scientific literature on the researched problem.

Scientific novelty. *The role and place of museum pedagogy during the organization of the educational process in institutions of higher education was studied. An institution of higher education is a place where the formation of a professional and an individual takes place. Integration of higher education students with special educational needs involves social rehabilitation. We believe that museum pedagogy will contribute to the social rehabilitation of students of higher education with educational special needs. The conducted survey confirms that the use of museum pedagogy tools meet the goals of Ukrainian legislation regarding the development of an inclusive environment.*

Conclusions. *New methods and tools are needed to fulfill tasks related to the creation and development of a barrier-free space, including an educational one. A survey was conducted, the results of which indicate that the tools of museum pedagogy can become innovative tools during the social rehabilitation of students of higher education.*

The author sees prospects for further research in a more detailed study of the use of museum pedagogy tools during the social rehabilitation of children and youth with various nosologies in educational institutions.

Key words: *museum pedagogy, rehabilitation, social rehabilitation, socio-cultural adaptation, institution of higher education, persons with special educational needs.*

Актуальність проблеми. Організація діяльності закладів вищої освіти (ЗВО) у воєнний час передбачає подолання багатьох труднощів та перешкод. Освітній процес сьогодні – це не лише здобуття кваліфікаційних компетентностей, а й надання необхідної соціально-психологічної підтримки, як здобувачам освіти, так і науково-педагогічним працівникам й іншим фахівцям.

Окрім цього, більшість ЗВО сьогодні мають сприяти соціальній інтеграції та соціальній адаптації здобувачів з інвалідністю. Успішна інтеграція цих здобувачів залежить від багатьох факторів. Також варто зазначити, що окрім труднощів під час адаптації, здобувачі можуть зіштовхнутися з такими бар'єрами – освітні, фізичні, цифрові та інформаційні.

Адміністрація ЗВО та науково-педагогічні працівники повинні сприяти соціальній реабілітації здобувачів.

Існує чимало засобів та методів реабілітації, які сприятимуть соціальній реабілітації, адаптації та інтеграції здобувачів вищої освіти. Однак вважаємо, що буде доречним використовувати засоби музейної педагогіки, які покращуватимуть процес соціальної реабілітації. Варто зазначити, що одним з напрямів діяльності ЗВО є національно-патріотичне виховання. Тому вважаємо, що використання засобів музейної педагогіки буде вдалим для досягнення цілей, соціальної реабілітації, соціальної адаптації та національно-патріотичного виховання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми соціальної реабілітації, адаптації та інтеграції здобувачів вищої освіти досліджували Н. Коляда, О. Кравченко, М. Міщенко, О. Поліщук, О. Расказова, К. Чупіна.

Роль та місце музейної педагогіки в освітньому процесі вивчає О. Караманов. У працях науковця висвітлено вітчизняний та зарубіжний

досвід використання засобів музейної педагогіки під час освітнього процесу.

Теоретичні аспекти музейної педагогіки досліджує І. Удовиченко.

Проблеми національно-патріотичного виховання у закладах вищої освіти досліджує І. Резніченко та О. Норовлянський.

Мета – дослідити доцільність використання засобів музейної педагогіки під час соціальної реабілітації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. У стресових ситуаціях на особистість впливає чимало факторів: небезпека, невизначеність, страх, відсутність контакту із близькими; тривале пригнічення біологічних та соціальних потреб; негативний зовнішній вплив; необхідність поєднання кількох видів діяльності; підвищена відповідальність за свої дії; великий інформаційний потік тощо.

Стрес – це захисна реакція організму, яка допомагає людині адаптуватися до умов, що часто змінюються (Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи, 2018, с. 34).

Сьогодні кожний другий українець знаходиться у стресовому стані. Для осіб з особливими освітніми потребами стресова ситуація посилюється. Вони стають ще вразливішими і потребують підтримки та допомоги оточуючих. Тому під час організації освітнього процесу керівництво повинно враховувати усі реалії. Перш за все потрібно дбати про психофізіологічний стан здобувачів і науково-педагогічних працівників.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» особа з особливими освітніми потребами (особа з ООП) – особа з інвалідністю, яка потребує додаткової підтримки для забезпечення здобуття вищої освіти (Про вищу освіту, 2014).

Окрім фізичної доступності закладу освіти, керівництво закладу має дбати про соціально-

психологічну підтримку таких здобувачів. Оскільки Закон України «Про освіту» визначає, що «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» (Про освіту, 2017).

Керівництво Міжвідомчого постійного комітету виділило чотири рівні психологічної підтримки психічного здоров'я в умовах надзвичайних та екстремальних ситуацій (рис. 1).

Для того, щоб допомогти здобувачам вищої освіти адаптуватися та інтегруватися у освітнє середовище, варто у першу чергу забезпечити базові потреби та безпеку, а також надавати соціально-психологічну підтримку, яка буде сприяти соціальній реабілітації.

О. Кравченко вважає, що реабілітація – комплекс заходів, які сприятимуть досягненню «оптимального рівня участі в соціальних комунікаціях і підтримувати його, позитивних змін у способі життя і найбільш повної інтеграції в суспільство, достатньому рівню незалежності у всіх сферах життєдіяльності» (Кравченко О.О., 2022).

Реабілітація – використання всіх можливостей із метою зниження впливу станів, що обмежують життєдіяльність або призводять

до інвалідизації, та забезпечення особам із обмеженнями життєдіяльності можливості досягнення оптимальної соціальної інтеграції (Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи, 2018, с. 7).

Одним із видів реабілітації є соціальна реабілітація, яка сприяє соціальній адаптації особистості.

Соціальна реабілітація – «система заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі в житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, задоволення потреби в забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації» (Кравченко О.О., 2022, с. 17).

Соціальна реабілітація у ЗВО є ключовим компонентом успішної соціалізації здобувачів з ООП. Відповідно до Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року «система вищої та післядипломної освіти у сфері охорони психічного здоров'я потребує системного та диференційованого удосконалення як щодо змісту освітніх програм, так і методології навчання та оцінки компетентностей» (Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до

Рис. 1. Піраміда інтервенцій з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації

Джерело: Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи, 2018, с. 14.

2030 року, 2017). Варто зазначити, що «метою Концепції є створення цілісної, ефективної системи охорони психічного здоров'я, яка функціонує в єдиному міжвідомчому просторі, забезпечує покращення якості життя та дотримання прав і свобод людини» (Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, 2017).

Соціальна реабілітація тісно пов'язана із психоемоційним станом особистості. Саме тому диференційний підхід у під час освітнього процесу сприятиме процесу реабілітації.

Окрім того, Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року напрямком 5. Освітня безбар'єрність окреслено такі ключові проблеми:

1. Недостатній рівень підготовки педагогічних працівників та психологічних служб закладів освіти для роботи з особами з особливими освітніми потребами, зокрема щодо володіння засобами альтернативної комунікації.

2. Недостатня забезпеченість інклюзивно-ресурсних центрів досвідченими фахівцями.

3. Застарілі методики і підходи до роботи не відповідають сучасним викликам.

4. Упередженість у ставленні до безбар'єрності, інклюзії та низький рівень поширення культури прийняття серед учасників освітнього процесу.

5. Організація освітнього процесу не завжди враховує особливості роботи з особами з особливими освітніми потребами.

6. Недостатнє матеріально-технічне забезпечення закладів освіти необхідними асистивними технологіями для надання якісних та доступних послуг.

7. Незадовільна інфраструктура більшості закладів освіти та обслуговуючих елементів (центри дозвілля, ігрові майданчики, гуртожитки, бібліотеки, архіви та актові зали) (Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, 2021).

Розв'язання вищезазначених проблем сприятиме соціальній реабілітації здобувачів вищої освіти з ООП не тільки у освітньо-наукове середовище, але й соціокультурній адаптації у громаді.

Саме тому стратегічними цілями Стратегії є:

- можливість дорослих, молоді та дітей використовувати всі види та форми освіти;

- задоволення особливих освітніх потреб всіх учасників освітнього процесу;

- створення інклюзивного освітнього середовища (Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, 2021).

Відповідно до цілей Стратегії були поставлені такі завдання:

- проведення навчань та поширення існуючих матеріалів для викладачів, вчителів, вихователів та психологічних служб щодо задоволення особливих освітніх потреб;

- розвиток мережі та підтримка інклюзивно-ресурсних центрів відповідно до існуючих нормативів;

- проведення конкурсів проектів щодо розроблення просвітницьких культурних продуктів щодо культури прийняття, у тому числі працюючи з розважальним сектором та сферою культури;

- розроблення інформаційних кампаній щодо популяризації ідей безбар'єрності, необхідності її впровадження, постійно діючих тренінгових програм, семінарів для всіх, хто дотичний до цього процесу, від батьків, педагогів, політиків, керівників закладів до самих дітей, учнів, студентів;

- стимулювання організації та проведення просвітницьких лекцій для учнів/студентів про цінність безбар'єрності і соціального залучення всіх в громаді;

- забезпечення доступності всієї інфраструктури освітніх середовищ (гуртожитки, центри дозвілля, бібліотеки, архіви, актові зали тощо);

- запровадження та поширення практики забезпечення доступності заходів у позанавчальний час для всіх учасників освітнього процесу;

- розроблення та включення критеріїв інклюзивності та залучення в сертифікацію провайдерів освітніх послуг тощо (Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, 2021).

Поставлені завдання мають на меті створити інклюзивне освітнє середовище, у якому будуть забезпечені права усіх здобувачів освіти. Одним із завдань є використання нових методів та засобів роботи, які будуть більш дієвими та будуватимуться на міждисциплінарному підході. Такими засобами вбачаємо – засоби музейної педагогіки.

На думку І. Удовиченко, музейна педагогіка – педагогічна дисципліна, яка вивчає шляхи становлення гуманістичного світогляду, що базується на духовних цінностях, а також специфіку інтелектуального, етичного і естетичного розвитку особистості в процесі музейної комунікації (І. Удовиченко, 2017, с. 12).

Ураховуючи той факт, що базисом цієї дисципліни є педагогіка, то необхідно зазначити, що музейна педагогіка сприятиме соціальній реабілітації особистості та її успішній соціалізації.

Міжнародна рада музеїв (ICOM) місією музею як соціальної інституції визначає розвиток суспільства. За Р. Інглгартом компонентами процесу розвитку суспільства є: 1) модернізація в соціально-економічній сфері; 2) утвердження цінностей самовираження в культурному середовищі; 3) демократизація (І. Удовиченко, 2017, с. 8). Саме тому вважаємо, доцільним використання засобів музейної педагогіки під час соціальної реабілітації здобувачів вищої освіти з ООП.

Упродовж 2021–2022 навчального року було проведено опитування серед здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників щодо використання засобів музейної педагогіки для соціальної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами у воєнний час. Опитування проводилося на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та Львівського національного університету імені Івана Франка.

Результати дослідження висвітлені у науковій статті «Роль музейної педагогіки під час освітнього процесу та соціальної реабілітації дітей та молоді у воєнний час» (<https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.2.6>).

У 2022–2023 навчальному році було проведено опитування щодо використання засобів музейної педагогіки під час освітнього процесу та соціальної реабілітації дітей та молоді з ООП серед здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти та науково-педагогічних працівників Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Опитування сприяло вивченню поглядів молодих вчених, зокрема спеціальності 231 Соціальна робота, щодо необхідності та значимості використання засобів музейної педагогіки під час соціальної реабілітації дітей та молоді з ООП.

Респондентам було запропоновано дати відповідь на запитання «Чи реалізуються принципи інклюзивності у Вашому ЗВО?» 100 % респондентів відповіли, що так.

Серед відповідей на питання «На Вашу думку, яка роль сучасного музею у суспільстві?» були зазначені такі:

- частина історичного і культурного пласту;
- наша пам'ять;
- сприяють гуманізації суспільства, ствердженню української нації як частини світової спільноти;
- музей це важливо. Це місце, де людина може познайомитися з історією, де історію можна побачити наочно;
- вагома, адже музеї завжди відображають певний історичний зріз суспільства, його думки і джерела натхнення;
- соціально-культурна складова кожної цивілізованої людини;
- долучити людину до історично-культурних здобутків тощо.

Також було встановлено, чи використовують респонденти засобами музейної педагогіки під час організації освітнього процесу. 37,5 % респондентів зазначили, що використовують, 50 % – вказали, що ні, і 12,5 % опитуваних відповіли, що в їхньому ЗВО є власний музей.

Серед відповідей на питання «Які саме засоби музейної педагогіки Ви використовували?» були зазначені такі: лекція, віртуальна екскурсія, подорож. Також було вказано, що «музей – це і є засіб педагогіки». І наведено приклад, що на спеціальності 032 Історія. Археологія є освітній компонент про історію академії, який викладається на базі музею ЗВО.

На питання «На Вашу думку, чи є доречним використання засобів музейної педагогіки під час надання послуги соціальної реабілітації?» 87,5 % опитуваних відповіли, що доречно, і 12,5 % – зазначили, що ні.

Окрім цього було запропоновано дати відповідь на питання «На Вашу думку, яким чином використання засобів музейної педагогіки впливає на соціальну реабілітацію дітей та молоді з особливими освітніми потребами?». Серед відповідей варто зазначити такі:

- розвиває творчу уяву, формує національну ідею, духовні цінності, поширює музейний простір в особистості;

- сприяє соціалізації, занурює у культурну спадщину нації;
- нові інформаційні джерела, ознайомлення із соціальними нормами, потребами, досвідом та ін.;
- викликає позитивні емоції;
- здійснюється культурний розвиток особистості. Саме це допомагає людині з особливостями розвитку включатися в соціально-культурне життя тощо.

Проведене опитування засвідчує, що використання засобів музейної педагогіки під час соціальної реабілітації здобувачів вищої освіти, буде доцільним та сприятиме соціокультурній адаптації.

Вважаємо, що також такий інноваційний засіб стане ефективним та дієвим не тільки

для виконання завдань зазначених Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, але й буде популяризувати заклади музеїв серед дітей та молоді, а також підвищувати привабливість історико-культурної спадщини України.

Отже, для того, щоб сприяти виконанню завдань щодо створення та розвитку безбар'єрного простору, у тому числі освітнього, необхідні нові методи та засоби. Було проведено опитування, результати яких вказують, що засоби музейної педагогіки можуть стати інноваційними засобами під час соціальної реабілітації здобувачів вищої освіти. Однак проведене дослідження не вичерпує розв'язання проблеми і потребує більш детального вивчення певних аспектів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кравченко О.О. (2022). Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 272 с.
2. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи (2018). Навчальний посібник. Том 2. Київ, 240 с.
3. Песоцька, Ю. (2022). Роль музейної педагогіки під час освітнього процесу та соціальної реабілітації дітей та молоді у воєнний час. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 44–51, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.2.6>
4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII : станом на 27 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 12.11.2022).
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 27 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.11.2022).
6. Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-r#Text> (дата звернення: 12.11.2022).
7. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-r#Text> (дата звернення: 12.11.2022).
8. Удовиченко І.В. (2017). Музейна педагогіка: теорія і практика : наук.-метод. посіб. К.: Логос, Національний музей історії України, 72 с.

REFERENCES:

1. Kravchenko O.O. (2022). Osvitno-vykhovnyi, rehabilitatsiinyi ta ozdorovchyi potentsial inkluzyvnoho turyzmu v umovakh inkluzyvnoho navchannia [Educational, rehabilitation and health potential of inclusive tourism in the conditions of inclusive education] : monohrafiia; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychny. Uman : Vizavi, 272 s. [in Ukrainian].
2. Osnovy rehabilitatsiinoi psykhohohii: podolannia naslidkiv kryzy [Basics of rehabilitation psychology: overcoming the consequences of the crisis] (2018). Navchalnyi posibnyk. Tom 2. Kyiv, 240 s. [in Ukrainian].
3. Pesotska, Yu. (2022). Rol muzeinoi pedahohiky pid chas osvitnoho protsesu ta sotsialnoi rehabilitatsii ditei ta molodi u voiennyi chas [The role of museum pedagogy during the educational process and social rehabilitation of children and youth during war]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 44–51, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.2.6> [in Ukrainian].
4. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy [Law of Ukraine «On Higher Education»] vid 01.07.2014 r. № 1556-VII : stanom na 27 zhovt. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
5. Pro osvitu : Zakon Ukrainy [Law of Ukraine «On Education»] vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII : stanom na 27 zhovt. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

6. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku okhorony psykhichnoho zdorovia v Ukraini na period do 2030 roku [The concept of development of mental health care in Ukraine for the period until 2030] : Rozporiadzh. Kab. Ministriv Ukrainy vid 27.12.2017 r. № 1018-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-r#Text> [in Ukrainian].

7. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [National strategy for creating a barrier-free space in Ukraine for the period until 2030]: Rozporiadzh. Kab. Ministriv Ukrainy vid 14.04.2021 r. № 366-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-r#Text> [in Ukrainian].

8. Udovychenko I.V. (2017). Muzeina pedahohika: teoriia i praktyka [Museum pedagogy: theory and practice]: nauk.-metod. posib. K.: Lohos, Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy, 72 s. [in Ukrainian].